

Solbakk, A. (2000). Ávjovári-Kárásjoga historjá 1. 1553-1900. Kárásjohka, Davvi Girji/Kárásjoga gielda.

“Siida lea guovddáš doaba dahje namahus áddet sámiid árbevirolaš servodaga organiserema. Otna mii dovdat dan ee. namahusain *boazosiida*, ja *ruoktu*, dahje *gilli* mearrasámi hálliid guovlluin. Siidaásahus lea hui boares, muhto siidda sáni etymologiija lea eahpečielggas. ... Boarraseamos čálus mii namaha davimus Sámi bivdosiiddaid lea *Unna muitalus Finnmárkku ja dan gávppi birra*¹, mii lea čállojuvvon 1500-loahpa geažis. Čálus namaha ássanvieruid, ealáhustlágiiid, sámiid boahimuša, giela, bivttasmálliid ja oskku. (Solbakk 2000, 64-5)

...

Siidaráját ledje dan láhkai ásahuvvon ahte juohke siida galggai birget bures meahcásteami ja guolasteami dáfus. Danne lei deatalaš ahte siidda siskkabealde ledje jávrrit, johkaleahki ja goddejohtolat; ja vuotnabađat ja sullot jos lei riddosiida. Čáhcejuohku šattai mángga sajis lunddolaš rádján siiddaid gaskkas, omd. siidarádjá Ávjovári ja Deanu dahje Ohcejoga gaskkas. (Solbakk 2000, 76)

...

Boarraseamos čálalaš gáldut, mat namahit Ávjovári 1500-logu gaskamuttu rájes, deattuhit man deatalaš Deanu luossabivdu lea guovllu siiddaide. ... Vaikko čázádaga sámesiidat ledje gillágoahtán davviriikkaid vearuheami, de orru leamen čielggas ahte ledje siiddat mat hálddašedje ja oamastedje čázádaga luossabivddu. Siiddat sáhtte gielddit vierrásiid bivdimis luosa čázádagas jos eai lean ohcan siiddas dakkár lobi. Nu boahťa ovdan muhtun dánskalaš gáldus jagi 1601. Muhtun rittu dážat háliidedje guolástit Deanus mávssedettiin divada gonagassii. Muhto siiddat gilde sin guolásteames.² Dážat sáhtte gal oazžut dákkár lobi, muhto dalle gale máksit divada siiddaide, mat maiddái mearridedje hatti. Ná lei dilli ovdal go davviriikkat Danmárko-Norga ja Ruotta rahčagohtet váldit vuoláseaset Sámi siiddaid, mii dagahii Kalmarsoađi 1611-1613. Deanu luossabivdu lei okta dain riggodagain maid stáhtat háliidedje oazžut háldoseaset.³ (Solbakk 2000, 100-1)

...

Väinö Tanner dutkamát čájehit ahte bivdosiida lea seilon guhkimusat nuortalaččaid gaskkas Njávđán-, Báhčeveai-, Beahcán- ja Guoládatnjárgga siiddain. Sii ledje maid juohkán eatnamiiddiset gaskaneat vuogálaččat. Siidaráját čuvvo dávjá čáhcejuoguid, nu ahte váldočáhceleahki lei siidda deataleamos birgenguovlu.⁴ Nuortalaččaid siidda ráddenásahus dahje siidastivra lei norröös dahje davvisámegillii norras. Guoládatnjárggas geavahuvvui sobbar

¹ Enn liden Underwissning om Findmarcken, och detz handell, Storm 1895.

² Johansen, O. A. (1923). *Finnmarkens politiske historie aktmæssig fremstillet*. Kristiania.

³ Pedersen, S. (1986). *Laksen, allmuen og staten. Fiskerett og forvaltning i Tanavassdraget før 1888*. Guovdageaidnu, Sámi Instituhtta.

⁴ Tanner, V. (2000). *Ihmismaantieteellisiä tutkimuksia Petsamon seudulla. I Kolttalappalaiset*. Helsinki, SKS.

namahus, mii várra lea ruošša loatnasátni. Norrasis lei juohke bearrašis ovddasteaddji, ja dat bearraigeahčai siidda riekteortnega. Norrasa dahje siiddačoahkkima hoavda lei oaivealmmái. Dát namahus lei seilon otná beaivái. Norras oanastii siidda eatnamiid ja jugii daid iešgudege bearrašii dahje sohki ealáhusguovlun, mii gohčoduvvui sohkaenan. Sohkaeatnamat ledje dábálaččat guollejávrra lahka, danne go guollebivdu lei viehka deatlaš ealáhusláhki. (Solbakk 2000, 108)

Sullii seammalágan riekteortnet lea leamaš maiddái Ávjováris ja dan kránnjá siiddain. Dan čájehit Durdnosa Sámi siiddaid vearro- ja duopmogirjijt 1600-logu álggu rájes 1751 rádjái. Mii eat dieđe vissásit manin siidaráđdehusa dahje -stivrra gohčodedje Ávjováris. Ohcejoga siiddas geavahuvvui goahtegearret-namahus, mii ain geavahuvvui Ohcejogas 1800-logu álggus.⁵ Dábálaš lei ahte juohke bearáš válljii ovddasteaddji goahtegearregii. Dat ge rievddai dađistaga go olmmošlohku lassánii. (Solbakk 2000, 108)

Ruota stáhtaváldi maid báidnigođii dađistaga siidda organiserema ja duopmoválddi,⁶ muhto vissásit lea dat ge heivehan sin riekteortnega siiddaid árbevirolaš riekteortnegii. Nu ferte áddet vearro- ja duopmogirjjiid *nämd*-ásahusa mii dieđus doaimmai siidaráđdehussan dahje goahtegearregiin, mas siidda ovddasteaddjit ledje eanetlogus. Gaskamearálaččat ledje njeallje-vihtta ovddasteaddji gearregis, man jodiheaddji lei siiddaisit. Dan ruotagillii gohčodedje *länsmanin*. Dasa lassan lei siiddačoahkkimis eiseválddiid fáldi, gii maiddái lei protokollačáli, ja dulka. (Solbakk 2000, 109)

Siiddačoahkkinn Ruota eiseválddiiguin dahje vearrogeaibideaddjiiguin lei oktii jagis. Dat dollui dálvadasas dahje dálveorohagas guovvamánus. Muhto eahpitkeahhtá siidda njunnošat čoahkkimaste maid eará ággiid dárbuid mielde ja mearridedje áššiid mat eai leat darvehuvvon čálalaččat gosa ge. (Solbakk 2000, 110)

Deanu siiddat lei maid luossabivdu oktasaš, ja bivddus lei juohkehaččas su árbevuorbi, *arflått*. Bártniin ja nieiddain lei seamma árbevuorbi, *Son liika som datter*. Nu boahotá ovdan siidagearrega čoahkkimis guovvamánu 15. beaivve 1686. ... Muhtun jávrriid oba siidda álbmot bivde ovttas, ja muhtun jávrriid bivde dušše muhtun bearrašat ovttas. (Solbakk 2000, 111)

Norras sáhtii juohkit ođđasis sohkaeatnamiid, jos man nu soga eatnamat ledje gáržon dahje šaddan menddo unnin ja nuppi sohki fas gártan soga uhccuma dihtii menddo viiddis eatnamat ja čázit. Norras mearridii maiddái mo oktasaš bivdu galggai dáhpáhuvvat. Omd. lei goddebivdu stuorat bivdorusttegiiguin oktasaš hommá. Dat mearridii goas bivdu galggai álgit, galle olbmo juohke bearáš galggai várret bivdui jna. Dat mearridii maiddái sálašjuohkima. Juohke bearáš galggai oažžut oasi, vaikko vel man nu sivaiddat geažil ii sáhttán searvat bivdui. Sáhtii lean buohcuvuohta mii hehttii isida searvamis omd. oktasaš goddebivdui. Dákkár vierru lei maiddái ávjovárrelaččain luossabivddu hárrái. (Solbakk 2000, 112)

Norras šiehtadalai maiddái kránnjá siiddaiguin oktasaš bivddu hárrái. Omd. šiehtaiga Suonnjel ja Njuohttejávrra siiddat ovttas bivdit luosa Duollánjogas, mii gulai Njuohttejávrrái. Dákkárlágan

⁵ Fellman, I. (1910, 1912). *Handlingarna och uppsatser angående Finska Lappmarken och Lapperne*, I-IV. Helsingfors, Itkonen, T. I. (1948). *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*, I. Helsinki, WSOY, Itkonen, T. I. (1948). *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*, II. Helsinki, WSOY.

⁶ Solem, E. (1970). *Lappiske rettstudier*. Oslo, Universitetsforlaget.

soahpamušat ledje maiddái Ávjovári ja kránnjá siiddaid gaskkas, sihke luossabivddu ja goddebivddu hárrái Jávrrrešduoddaris. Jávrrrešduottar lei Ávjovári, Láhpojávrrri ja Guovdageainnu siiddaid oktasaš goddebivdoguovlu.⁷ (Solbakk 2000, 112)

Norrasa válđi lei maiddái dohkkehit siidda ođđa miellahtuid. Ovdalis áiggiid dákkár sisafárrejeaddjit ledje eanaš sápmelaččat eará siiddain.⁸ Muhto 1700-logu mielde bahkkegohte siiddaide ođđadáluid ássit, geat fertejedje oheat ássanlobi siiddas. (Solbakk 2000, 113)

...

Jagi 1673 Ruota stáhta attii sáme-eanangirjji, nu gohčoduvvon Sámeplakáhta, mii ávžžuhii Ruotta-Suoma kolonisttaid fárret guhkás davás nannet Ruota sajjádaga. Lága duojár lei eatnanhearrá Johan Graan, gii lei sámesogalaš. Son oaivvildii, ahte sámi siiddat galge koloniserejuvot. (Solbakk 2000, 237)

Sápmelaččaid vearuheami galge nannet. Sámefálldiid deataleamaš bargun dás duohko lei gáibidit vearu ja gozihit sápmelaččaid johtimiid. Sin johtimiid galge gáržžidit. Sámefálldiid fápmu sápmelaččaid ektui galgai gievruduvvot. Erenoamážit dát guoskkai riektedoibmii dahje duopmováldái. Siiddaid duopmoválddi galge háddjet ja heajudit. (Solbakk 2000, 239)

⁷ Vorren, Ø. (1978). Siida-områder på "Sör-Fieldit" under veidekulturens siste fasa. Kultur på karrig jord, Festschrift til Asbjørn Nesheim. Oslo.

⁸ Itkonen, T. I. (1948). Suomen lappalaiset vuoteen 1945, II. Helsinki, WSOY.